

اوج دیپلماسی خزر در ایران

نبض خزر

● [مجید صابر / رئیس دبیرخانه دریای خزر]

تجولات مربوط به ایران در سال ۱۳۸۶ در سرلوحه مهمترین رویدادها و اخبار دنیا قرار داشت. دستاوردهای دستگاه سیاست خارجی نظام جمهوری اسلامی ایران در طی این سال آنقدر زیاد بود که شاید نتوان به راحتی مهمترین حادثه دیپلماتیک سال را انتخاب کرد. ولی می‌توان بدون اغراق اذعان کرد که به چند دلیل باید از برگزاری اجلاس سران کشورهای ساحلی دریای خزر به عنوان بزرگترین حادثه سیاست خارجی ایران در سال ۱۳۸۶ نام برد.

اهمیت همه جانبه خصوصاً ژئوپلیتیک و ژئو اکنومیک دریای خزر امری غیرقابل کتمان بوده و بر کسی پوشیده نیست. توجه بازیگران مهم منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای به این پهنه این مهم حائز نهایت اهمیت است و درک دلایل توجه آنان قابل فهم می‌باشد لیکن آنچه اهمیت دارد این است که کلیه مسائل مهم این دریای منحصراً به فرد باید توسط کشورهای ساحلی و به دور از هرگونه تأثیرگذاری سوء کشورهای فرامنطقه‌ای و در یک فضای کاملاً دوستانه و از طریق مسالمت‌آمیز حل و فصل گردد. ایران در طول تاریخ یکی از دو طرف اصلی قراردادهای منعقد شده در این پهنه آبی بوده است. امروزه ایران پرجمعیت‌ترین ساحل نشینان دریا را به خود اختصاص داده و سواحل زیبا و بی‌نظیر ایران بیشترین تعداد گردشگران را شاهد است. همچنین مسائل اقتصادی خزر بویژه در زمینه‌های: انرژی، حمل و نقل، ترانزیت و کشتیرانی، شیلات و ... در ابعاد مختلف، برای ایران جایگاه مخصوصی دارند. متأسفانه در زمان رژیم سابق، توجهی به دریای

خزر نمی‌شد و زیرساخت‌های لازم فراهم نبود. اما پس از انقلاب اسلامی ایران بلافاصله پس از رفع برخی محدودیت‌ها، حضور و ظرفیت‌سازی خود را تحقق بخشید. برای مثال اولین کشتی ناوگان تجاری شرکت کشتیرانی خزر کشورمان در سال ۱۳۶۸ وارد این دریا گردید و تا پایان سال ۱۳۸۶ تعداد کشتی‌های تجاری با پرچم ایران به ۱۲ فروند خواهد رسید. زمینه‌های افزایش بیشتر نیز در تدارک است. لیکن فروپاشی شوروی فرصت را برای ایران اسلامی فراهم ساخت تا با حضور فعال و همه‌جانبه در این دریا نقش بی‌بدیل و اساسی داشته باشد. امروزه ایران اسلامی با ساخت زیرساخت‌های لازم، توان و پتانسیل عملی حضور خود در دریای خزر را در تمامی زمینه‌های ممکن فراهم ساخته است. در برخی موارد از جمله: تجهیز بسیار موفقیت‌آمیز بندر، ارتقای ناوگان دریایی و کشتیرانی، ساخت کارخانه‌های مخصوص صنایع دریایی، احداث شناورها با کاربری‌های مختلف، شیلات، انجام لرزه‌نگاری‌های دو و سه بعدی و آغاز اکتشاف نفت و گاز، شروع عملیات ساخت نفتکش‌های ۶۳ هزار تنی، علاقه‌مند به حل و فصل نهایی مسائل، مبتنی بر موازین بین‌المللی بوده و اقدامات مثبت و تأثیرگذاری انجام داده است. بی‌شک بدون جلب نظر و موافقت ایران، تدوین رژیم حقوقی جدید ممکن نخواهد بود. تضمین امنیت، صلح و ثبات در خزر نیز از سوی دیگر باعث می‌شوند که ایران مسائل این حوزه را با دقت پیگیری و فعالانه ایفای نقش نماید.

● اجلاس سران کشورهای ساحلی دریای خزر در تهران ■ تمهید مقدمات:

پس از افزایش کشورهای ساحلی دریای خزر از دو کشور به پنج کشور لزوم بازنگری در رژیم حقوقی پیشین و تکمیل تدوین وضعیت حقوقی جدید که پاسخگوی نیازهای نوین باشد، احساس شد. کشورهای ساحلی برای دستیابی به تفاهات جامع، مذاکرات زیادی را در سطوح مختلف به صورت پنج و یا دو جانبه انجام داده‌اند، ولی در عین حال به استثنای کنوانسیون

محیط زیست تهران که در سال ۱۳۸۲ بین پنج کشور در سطح عالی‌ترین مقامات محیط زیست امضا شد و در نهایت پس از تصویب مجالس کلیه کشورها در ۲۱ مردادماه ۱۳۸۵ لازم‌الاجرا گردید، هیچ سند سیاسی در عالی‌ترین سطح ممکن توسط رؤسای جمهور به امضا نرسیده بود. یک بار در اردیبهشت‌ماه سال ۱۳۸۱ کشورهای ساحلی در اولین اجلاس سران عشق‌آباد برای این اقدام مهم و ضروری خیز برداشتند ولی متأسفانه به دلیل برخی اختلاف نظرها، این سند امضا نشد و این اجلاس به رغم برخی موفقیت‌های مهم در بعضی زمینه‌ها، در این مورد خاص ناکام ماند.

تلاش‌های دیپلماتیک ایران - که طبق توافق میزبان دومین نشست سران تعیین شده بود - به مدت پنج سال و نیم به ثمر نشتست. دلایل این امر عدم توافق پیرامون متن اعلامیه نهایی، بیماری و فوت حیدرعلی‌یف، انجام انتخابات ریاست جمهوری در ایران و در نهایت بیماری و فوت نازوف بوده است. از اواسط سال ۱۳۸۵ جمهوری اسلامی ایران عزم خود را جزم کرد که این اجلاس در سال ۱۳۸۶ برگزار شود. خوشبختانه این امر با اراده سیاسی و مثبت کشورهای ساحلی توأم گردید. به همین منظور در تهران ۵ دور مذاکرات گروه کاری و یک دور اجلاس وزرای خارجه در (۳۰ خرداد ۱۳۸۶) برای موارد ذیل برگزار گردید.

۱- مذاکرات به منظور نهایی ساختن متن «اعلامیه سران» که قرار بود در پایان اجلاس به امضا برسد.
۲- تعیین دستور کار اجلاس.
۳- تطبیق متن «اعلامیه سران» با یکدیگر که به پنج زبان تهیه و ترجمه شده بود.
۴- مشخص کردن دقیق برنامه‌های اجلاس، ملاقات‌های جانبی و دیگر مسائل محتوایی، شکلی، تشریفاتی و ...

در حین مذاکرات پنج جانبه و دو جانبه همه کشورهای ساحلی به حاشیه‌ها مذاکره‌کننده ایرانی کاملاً واقف بودند که این نشست یک نشست سیاسی خواهد بود که می‌باید راه را برای تصمیم‌ها و توافقات آتی هموار سازد. هیچ کشوری پیش‌بینی نمی‌کرد و حتی در دستور کار اجلاس نیز قرار نداشت که رژیم حقوقی دریای خزر در اجلاس سران تهران نهایی گردد و به امضا برسد یا تعیین حدودی در مورد سطح یا بستر انجام گیرد.

از این رو مقامات ایرانی همواره در مصاحبه‌های خود بر این مهم اشاره می‌کردند که این اجلاس چکش نهایی رژیم حقوقی را نخواهد نواخت بلکه

راه را برای نزدیکی بیشتر بین مواضع کشورها هموارتر خواهد ساخت. این امر به معنی وجود اختلافات غیرقابل حل نیست چراکه اصولاً ماهیت مسائل مربوط به تعیین محدوده‌های دریایی و تعیین حدود، امری بسیار پیچیده، طولانی و زمانبر می‌باشد. اکثر کشورهای جهان این امور را به مرور زمان با تانی خاص دنبال کرده‌اند. ایران نیز از این امر مستثنی نبوده و نیست لذا تا احقاق کامل حقوق، این مذاکرات ادامه خواهد یافت.

● شرایط زمانی اجلاس

حضور همزمان پنج رئیس‌جمهور در ایران - آن هم در شرایطی که کشورهای غربی ایران را مورد آماج حملات ناچوانمرده قرار داده بود و اتهامات عدیده‌ای از جمله انزوای سیاسی و دیپلماتیک به کشورمان نسبت می‌دادند - فی‌نفسه اتفاق بزرگی بود.

شرایط حساس بین‌المللی به این اجلاس معنا و وزن مضاعفی بخشید. وضعیت پرونده هسته‌ای ایران در شورای امنیت سازمان ملل و صدور دو قطعنامه علیه ایران و تلاش برای انزوای ایران در عرصه بین‌الملل، این اجلاس را به لحاظ زمانی حائز اهمیت ساخت. بسیاری از تحلیلگران به غلط پیش‌بینی می‌کردند برگزاری اجلاسی در این سطح در تهران ناممکن خواهد بود.

● نتایج اجلاس سران

در مجموع اجلاس سران از هر نظر موفقیت‌آمیز بود و روح و فضای ایجاد شده ناشی از توافق و تفاهت میان کشورهای ساحلی این حقیقت را روشن کرد. فضایی که هر پنج کشور عضو ابراز امیدواری کردند که در قالب